

ABDULQODIR MAROG'YNING MUSIQIY MEROSI

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i05.036>

Amonov Dilshod Abduraxmonovich
diyor005@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada XIV-XV asrlar Sharq musiqa fanining yirik vakili, musiqashunos, bastakor va ijrochi Abdulqodir Marog'iyning (1353-1435) hayoti, shaxsiyati va musiqiy merosi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada uning yashagan muhiti, ta'limi, ustoz-shogird maktabi, musiqa nazariyasiga qo'shgan hissasi, shuningdek, uning "*Jomi' ul-Elhon*", "*Maqosid ul-Elhon*", "*Sharhu'l-Edvor*" kabi asarlari haqida ma'lumot beriladi. Muallifning turk va fors musiqa an'analaridagi o'rni, bastakorlik mahorati va musiqa ilmidagi islohotlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: Abdulqodir Marog'iy, musiqa nazariyasi, Sharq musiqasi, "*Jomi' ul-Elhon*", maqom, usul, Marog'iy maktabi

THE MUSICAL LEGACY OF ABDULQODIR MARAGHI

Amonov Dilshod Abduraxmonovich
diyor005@gmail.com

Abstract: This article provides a scientific analysis of the life, personality, and musical legacy of Abdulqodir Marog'iy (1353-1435) - a major representative of Eastern music scholarship, a musicologist, composer, and performer of the 14th-15th centuries. The study covers his historical environment, education, teacher-disciple lineage, contributions to music theory, as well as his major works such as "*Jomi' ul-Elhon*", "*Maqosid ul-Elhon*", "*Sharhu'l-Edvor*". The article also highlights his role in Turkish and Persian musical traditions, his compositional mastery, and his innovations in the science of music.

Keywords: Abdulqodir Marog'iy, music theory, Eastern music, "*Jomi' ul-Elhon*", maqom, usul (rhythmic mode), Maraghi school

Sharq musiqa fanining rivojlanishida o'rta asrlarda yashab ijod etgan allomalarning o'rni beqiyosdir. Shunday buyuk siymolardan biri - Abdulqodir Marog'iy (1353-1435) bo'lib, u o'z davrining eng nufuzli musiqashunosi, bastakori va nazariyotchisi sifatida tanilgan. Uning ilmiy merosi keyingi asrlar davomida Eron, Turkiya, O'rta Osiyo va Hindiston musiqa maktablariga kuchli ta'sir ko'rsatgan. Abdulqodir Marog'iy Eronning Ozarbayjon viloyatidagi Marog'a shahrida tug'ilgan.

U Jaloyiriylar, Muzaffariylar, Temuriylar va Usmonlilar kabi yirik sulolalar davrida yashagan. U:

- Shayx Uvays (Jaloyiriylar) saroyida xizmat qilgan;
- Sulton Jaloliddin Husayn va Ahmad Jaloyir bilan yaqin aloqada bo'lgan;
- Temur tomonidan asir olinib, uning himoyasiga o'tgan;
- Shohruh Mirzo va Sulton Halil saroylarida faoliyat yuritgan;
- Usmonli sultoni II. Murodga "Makâsidü'l-Elhân" asarini bag'ishlagan.

Bu xilma-xil siyosiy muhit uning musiqiy tafakkurining shakllanishida muhim rol o'ynagan.

Marog'iy yoshligida Qur'oni karimni to'liq yod olgan (hofiz). Otasi G'iyosiddin G'aybiy - taniqli olim va musiqashunos bo'lib, unga ilk ta'lim bergan. Marog'iy quyidagi sohalarida chuqur bilimga ega edi: Qur'on qiroati (tajvid), arab va fors tillari, she'riyat va adabiyot, xattotlik (olti xat uslubi) va musiqa nazariyasi va ijrochiligi.

U o'z asarlarida musiqa ijrochilari uchun axloqiy me'yorlarni belgilab bergan: rostgo'ylik, kamtarlik, sabr-toqat, g'iybat va takabburlikdan uzoqlik. Bu xususiyatlar uning islomiy axloq asosida tarbiyalanganini ko'rsatadi. Abdulqodir Marog'iy musiqa nazariyasiga oid bir qancha muhim asarlar yozgan. Ularning eng mashhurlari:

Asar nomi	Qisqacha tavsifi
Jomi' ul-Elhon (Qo'shiqlar to'plami)	Eng katta asari. 12 bob va xotimadan iborat. 1415-yilda Shohruhga bag'ishlangan.
Maqosid ul-Elhon (Nag'malar maqsadlari)	1418-1423 yillarda yozilgan. II. Murodga bag'ishlangan. 12 bob.
Sharhu'l-Edvor (Musiqiy maqomlar sharhi)	Safiyuddin Urmaviyning "Kitâbü'l-Edvâr" asariga sharh.
Kanzu'l-Elhon (Nag'malar xazinasi)	Qo'lyozma holida saqlanib qolgan.
Favoid-i Ashara (O'nta foyda)	Maqom va usullar haqida qisqa risola.

Bu asarlarda Marog'iy Forobiy, Ibn Sino, Safiyuddin Urmaviy kabi o'tmishdoshlarining nazariyalarini tahlil qilib, ularga o'zining original yondashuvlarini qo'shgan.

Marog'iyning eng muhim ilmiy xizmatlaridan ba'zilari:

1. "Maqom" tushunchasini tizimlashtirish va kengaytirish;
2. 12 asosiy maqom va sho'ba hamda ovozarlar tizimini aniq belgilash;
3. "Davv" (ritmik davv) va "usul" tushunchalariga aniqlik kiritish;
4. Yangi ritmik tuzilmalar - "Rebi usuli", "Feth usuli"ni ixtiro qilish;
5. Cholg'u ixtirochiligi - "qasalar sazi" kabi yangi cholg'ular yaratish;
6. Nota yozuvi - "ebced" notasidan foydalangan.

U faqat nazariyotchi emas, balki amaliy musiqa sohasida ham ulkan ijodkor bo'lgan. Rivoyatlarga ko'ra, u bir oyda 30 ta "navbati murattab" bastalagan.

Marog'iy maktabi orqali Safiyuddin Urmaviy - Xoja Yusuf Burhoniddin - Darvesh Fazlulloh Noiy - Abdulqodir Marog'iy zanjiri shakllangan. Bu maktab:

- Sharq musiqa nazariyasini yangi bosqichga ko'tardi;
- Keyingi asrlarda Aliquli Mirzo Qojar, Mirzo Husayn, Abdolhasan darg'i kabi olimlarning ishlariga asos bo'ldi;
- Turk, fors, arab va o'zbek musiqa an'alarini bog'lovchi ko'prik vazifasini o'tadi.

Abdulqodir Marog'iy nafaqat o'z davrining, balki butun Sharq musiqa tarixining eng buyuk nazariyotchi va amaliyotchilaridan biridir. Uning asarlari bugungi kunda ham musiqa tarixi, maqomshunoslik va etnomuzikologiya uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Marog'iy ilmiy merosini o'rganish: O'zbekiston va Turkiya musiqa ilmining o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi, maqom san'atining nazariy asoslarini chuqurroq tushunishga imkon beradi,

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdülkâdir Merâğî. Câmiu'l-Elhân. Nuruosmaniye Ktp., nr. 3644.
2. Abdülkâdir Merâğî. Makâsıdü'l-Elhân. Topkapı Sarayı Ktp., nr. 1726.
3. Abdülkâdir Merâğî ve Şerhu'l-Edvâr Adlı Eserinin XIV. Yüzyıl Türk Musikîsi Nazariyâtındaki Yeri / haz. Kubilay Kolukırık. 2009.
4. Murat Bardakçı, Meragalı Abdulkadir, Pan Yayıncılık, İstanbul. 1986